

Çaba ve Sonuç*

Frederic Bastiat**

Isteklerimizle onların karşılanması arasında çeşitli engeller bulunmaktadır. Bu engellerin ortadan kaldırılması veya azaltılmasını sağlamanın yolu, üretken kapasitemizi onların üstesinden gelmeye seferber etmektir. Bundan dolayı, genel bir ifadeyle denebilir ki, üretim, bir sonucun kendisini izlediği bir çabadır.

Pekâlâ, refahımızın, yani zenginliğimizin ölçüsünü oluşturan şey nedir? Çabamızın sonucu mu? Yoksa o çabanın bizzat kendisi mi? Gösterilen gayret ile, alınan sonuç arasında daima belirli bir oran sözkonusudur. Acaba ilerleme denen şey bu oranın ilk teriminin (çabanın) mı, yoksa ikinci teriminin (sonucun) mu görece artışından oluşmaktadır?

Her iki tezin de savunucuları olagelmiştir; politik iktisatçılar da bu konudaki görüşleri bakımından aralarında bölünmüşlerdir.

İlk teze göre, zenginlik çabanın (emeğin) sonucudur. *Sonucun çabaya oranında* bir artışa paralel olarak artar. Mutlak mükemmellik—ki Tanrının bir sıfatıdır—iki terim arasındaki mesafenin mümkün en geniş sınırlara eriştiği, hiçbir çaba gerekmeden sonsuz miktarda sonucun alındığı durumu ifade eder.

İkinci tez der ki, zenginliği oluşturan ve ölçen şey, bizzat çabanın kendisidir. İlerlemek demek *çabanın sonuca oranını* artırmaktır. Bu durumun

* *Economic Sophisms* (İktisadi Safsatalar), Fransızca'dan çeviren ve derleyen Arthur Goddard, New York: The Foundation for Economic Education, Inc., 1997, Bölüm 3.

** Ekonomi gazetecisi, politikacı.

ideal örneği belki de, bir zamanlar ebediyen sürecek bir kısır döngüye mahkum edilmiş *Sisifus*'un hikayesidir.¹

Doğal olarak, ilk öğretinin taraftarları çabayı azaltıp çıktıyı artırmaya elverişli olan her şeyi olumlu karşılamaktadırlar: İnsanın gücüne güç katan kuvvetli makineler; onun yeryüzüne çeşitli miktarlarda serpiştirilmiş olan doğal kaynaklardan daha iyi bir pay almasını sağlayan mübadele; keşifleri mümkün kılan zekâ; hipotezleri doğrulayan deneyim; üretimi teşvik eden rekabet, vb.

Aynı mantıkla ikinci öğretinin yandaşları da sarf edilmesi gereken çabayı artırıp, çıktıyı azaltmaya yarayacak her şeyi olumlu karşılarlar: Ayrıcalıklar, tekeller, kısıtlamalar, yasaklamalar, makinelerin yok edilmesi, verimsizlik, vb.

Şunu vurgulamak gerekir ki, insanlığın *evrensel pratiğine* daima, birinci öğretinin üzerine bina edildiği ilke yol göstermiştir. Çiftçi, imalatçı, tacir, zanaatçı, asker, yazar veya bilim adamı, kim olursa olsun, çalışan insanlar içinde bütün zihinsel kapasitesini daha iyi, daha hızlı ve daha ekonomik olana—*daha az çabayla daha fazla iş çıkarmaya*—teksif etmeyen birini şimdiye kadar kimse görmemiştir, hiçbir zaman da görmeyecektir.

Bunun zıddı olan öğreti teorisyenler, yasa yapıcılar, gazeteciler, devlet adamları, kısaca bu dünyadaki rolleri toplumun bünyesi üzerinde deneyler yapmak olan insanların birikimidir.

Yine de dikkate değerdir ki, kendi kişisel işlerine gelince onlar da herkesle aynı ilkeye göre hareket ederler; yani, harcadıkları emekten mümkün en yüksek miktarda yararlı sonuç elde etmeye çalışırlar.

İnsanlar belki de benim abarttığımı, gerçekte *Sisifist*lerin mevcut olduğunu düşüneceklerdir.

Eğer bunun anlamı, pratikte insanların bu ilkeyi mantıksal uç noktasına götürmediğiyse, buna gönül rahatlığıyla katılıyorum. Birisi ne zaman yanlış bir önermeden yola çıkarsa karşılaştığımız durum daima budur. Çok geçmeden o kadar saçma ve zarar verici sonuçlara götürür ki, insan bu süreci yarıda kesmek zorunda kalır. Bu nedenle sanayideki uygulamalar *Sisifizm*e hiçbir zaman müsaade etmez. Orada bir yanlış yapan soluk almadan cezasını bulur. Ama mesela teorisyenler ve devlet adamlarının içine girdikleri spekülasyon ortamında, bir insan, karmaşık pratik sonuçları tarafından far-

^{*} Sisifus, Yunan mitolojisinde, insanın boşuna uğraşmasının sembolüdür. Sisifus'un dünyadaki suçlarından ötürü öbür dünyada çarpıtıldığı ceza, ebediyen sürecek şekilde, bir dağın tepesine ağır bir taşı yuvarlayarak çıkarmaktır. Taş tepeden geri yuvarlanmakta, her şey sil baştan yeniden başlamaktadır.—(Çevirenin Notu)

¹ Bu nedenle, az ve öz konuşma hatırına, bundan böyle sistemi *Sisifizm* şeklinde ifade edersek okuyucunun affına sığınırız.

kına vardırıncaya kadar, yanlış bir ilkeye uzun zaman tutunabilir, özellikle de kişinin pek âşinâ olmadığı alanlarda. Nihayet bunların kökeni ortaya çıktığında kişi, kendisiyle çelişme pahasına onun zıddı olan ilkeyi benimser ve karşılaştırma götürmez derecede saçma şu modern aksiyomda meşruiyet arar: Politik iktisatta mutlak ilkeler yoktur.

Öyleyse görelim bakalım, henüz tasvir ettiğim, birbirleriyle çelişen prensiplerden sırasıyla biri sanayinin pratiğinde, diğeri sanayiyle ilgili yasal düzenlemelerde ortaya çıkıyor mu, çıkmıyor mu?

Daha önce M. Bugeaud'a ait bir deyişi tekrarlamıştım. M. Bugeaud aslında iki kişi olabilir. Biri yasa yapıcı, diğeri çiftçi. Bir çiftçi olarak M. Bugeaud bütün gayretini, emekten tasarruf edip ekmeği ucuza üretmeye yöneltecektir. İyi bir sabanı kötü bir sabana tercih ederken; arazisini işlerken; toprağı işlemek için rüzgarı mümkün olduğu kadar bir yana bırakıp yerine kesek kırma makinesi ya da çapayı kullanırken; bilim ve deneyimin kendisine güç ve etkinlikle ilgili kazandırdığı her şeyi devreye sokarken; tüm bunları yaparken bir tek amacı vardır, bir tek amacı olabilir: *çabanın sonuca oranını azaltmak*. Gerçekte çiftçinin yeteneğini ve faaliyetleri sonucu başardığı iyileştirmenin boyutunu ölçmenin, yaptığı işin çaba kısmından ne kadar azaltıp sonuç kısmına ne kadar eklediğine bakmaktan başka yolu yoktur. Dünyadaki bütün çiftçiler aynı ilkeye göre hareket ettiklerinden, denebilir ki, bütün insanlar, hiç kuşkusuz kendi avantajları için ekmeği ve bütün öteki malları daha ucuza elde etmeye—yani, veri bir çıktı miktarı için gereken çaba miktarını azaltmaya—çalışırlar.

Bu tartışılmaz beşerî eğilim, varlığı bir kere anlaşıldıktan sonra, yetki alanına giren konularda kanun koyucuya, sanayiye yardımcı olma konusunda başvurması gereken doğru ilkenin ne olduğunu net bir şekilde ortaya koymak bakımından yeterli olmalıdır. Bu böyledir, çünkü beşerî yasaların İlahî yasalara aykırı olması gerektiğini söylemek saçma olurdu.

Ne var ki M. Bugeaud, bizim yasa koyucu, şu şekilde serzenişte bulunmaktadır: “Ucuzluk teorisinden hiçbir şey anlamıyorum; ekmeğin daha pahalı ve iş imkanının bol olmasını tercih ederim.” Sonuçta Dordogne bölgesinin temsilcisi, ticareti olumsuz etkileyecek olan yasal düzenlemeler lehine oy kullanacaktır bunun gayet açık nedeni, bize yerli üretimin daha pahalıya sağlayabileceğini, ticaretin dolaylı yoldan daha ucuza sağlayabilecek olmasıdır.

Şimdi, yasa koyucu olarak M. Bugeaud'un başvurduğu ilke çiftçi olarak başvurduğu ilke ile taban tabana zıttır. Tutarlı olabilmek için, ya her türlü kısıtlayıcı düzenlemeye karşı oy kullanacak, ya da Meclis kürsüsünden ilan ettiği ilkeyi kendi çiftliğinde hayata geçirmek zorunda kalacaktır. İkinci ilkeyi uygulaması durumunda tohumunu en verimsiz araziye serpmesi gere-

kecektir, zira ancak bu durumda *azıcık bir çıktı elde edebilmek için epey bir miktar çalışmayı* başarmış olacaktır. Pulluk kullanmayı bir kenara bırakmak zorunda kalacaktır, çünkü toprağı elle sürmek, daha pahalı ekmek elde etmek ve bol zahmet çekmek şeklindeki çifte amacına hizmet edecektir.

Kısıtlayıcı tedbirlerin açıkça söylediğı şey veya bilinen etkisi, veri bir sonuç elde etmek için gereken emek miktarını artırmaktır. Yine bu tedbirlerin bilinen bir etkisi fiyatları yükseltmektir. Bu ise mal kıtlığıyla hemen hemen aynı şeydir. Dolayısıyla mantıksal uç noktasına taşındığında kısıtlayıcı politika, *sonsuz emek sıfır sonuç* şeklinde tanımladığımız saf *Sisifizm*den başka bir şey değildir.

Baron Charles Dupin,^{*} ki iktisat konusunda baronların en bilgisi kabul edilir, demiryollarını *denizyollarına zarar vermekle* suçlamaktadır. Daha hızlı bir taşımacılık türünün görece daha az etkin bir başka taşımacılık türünün kullanımını azaltması son derece doğaldır. Ama demiryollarının deniz taşımacılığını olumsuz etkilemesi onun yağacağı işi elinden almakla olur; bunu da ancak taşımacılık işini daha ucuza yaparak başarabilir; daha ucuza taşımak ancak *harcanan çabanın elde edilen sonuca oranını azaltmakla* mümkündür. Dolayısıyla Baron Dupin veri bir sonucu elde etmek için istihdam edilen emeğin azaltılmasına üzülmeyle *Sisifizm* öğretisini takip etmektedir. Mantıksal olarak gemiyi trene tercih ettiğine göre, dört tekerlekli arabayı gemiye, semeri arabaya, küfeyi de öteki her taşıma aracına tercih ediyor olmalıdır; zira en az sonuç için en çok gayret gerektiren taşıma aracı budur.

“İşgücü bir milletin zenginliğini oluşturur” ifadesi, ticareti baltalayan bunca düzenlemeye imza atmış olan Ticaret Bakanı M. de Saint-Cricq’e aittir. Bu ifadenin şu anlama gelen yuvarlak bir önermeden ibaret olduğu sanılmamalıdır: “İşgücünün ortaya koyduğu şeyler bir milletin zenginliğinin oluşturur.” Hayır, bu iktisatçı kesinlikle demek istiyordur ki, işgücünün *yoğunluğu* zenginliğin ölçüsüdür; bunun kanıtı da adamın adım adım, bir kısıtlamadan ötekine atlayarak (tabii daima niyetlerin en iyisiyle) Fransa’nın ihtiyacını karşılayarak, mesela aynı miktar demir için harcadığı işgücünü iki katına çıkarmayı başarmış olmasıdır. Şu anda İngiltere’de demir sekiz frank iken Fransa’da on altı franka mal olmaktadır. Bir günlük işgücünün 1 frank olduğunu varsayarsak, açıktır ki Fransa mübadele yoluyla 8 günlük işgücü karşılığı 1 kental[†] demir elde edilebilecektir. Ama M. de Saint Cricq’in kısıtlayıcı tedbirleri sayesinde Fransa doğrudan üretim yo-

^{*} Baron P.C.F. Dupin (1784-1873), mühendis, matematikçi, istatistikçi ve ekonomist; Fransız Parlamentosunun bir alt birimi olan Baronlar Meclisi üyesi ve Donanma Bakanı. (Çevirenin Notu).

[†] 1 kental çeşitli yerlere göre büyük değişiklikler göstermektedir; bu çerçevede 1 kental muhtemelen 100 kg’a karşılık gelmektedir.-(Çevirenin Notu).

Piyasa

luyla 1 kental demir üretebilmek için 16 işgücüne ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Bu, aynı ihtiyacı karşılamak için 2 kat işgücü, dolayısıyla 2 kat zenginlik demektir; bu da demektir ki zenginlik sonuç tarafından değil, işgücünün yoğunluğu ile ölçülmektedir. Bu *Sisiphism* değil de nedir?

Kısaca adamın ne dediği hakkında bir yanlış anlama söz konusu değildir. Zat-ı şâhâneleri zahmet edip görüşlerini daha etraflı bir şekilde açıklamıştır. Aynen işgücün yoğunluğunu *zenginlik* olarak nitelendirdiği gibi, emeğin ürettiği sonuçları içeren, isteklerimizi tatmin etmeye yarayacak şeyleri de *yoksulluk* olarak nitelendirmesi sözkonusudur.

“Her yerde,” diyor kendisi, “makinelere el emeğinin yerini almıştır; her yerde aşırı üretim söz konusudur; her yerde üretken kapasite ile tüketicinin alım gücü arasındaki denge bozulmuştur.” Açıktır ki M. de Saint-Cricq’e göre, şayet Fransa kritik bir dönemde ise bunun nedeni ülkenin çok fazla üretiyor olmasıdır; sahip olduğu işgücü aşırı zeki, aşırı üretkendir. Gereğinden fazla besleniyoruz, gereğinden fazla giyiniyoruz; her şeye gereğinden fazla sahibiz; üretim çok hızlandı ve talebimizi aşar hale geldi. Bu vahim duruma bir son vermek gerekiyordu. Bu amaçla kısıtlayıcı önlemler yoluyla bizi daha çok çalışıp daha az üretmeye zorlamak gerekiyordu.

Bu arada başka bir ticaret bakanının, M. d’Argeut’un da görüşünü aktardım. Bu görüş de üzerinde durmayı hak ediyor. Şeker kamışı sektörüne bir tehdit savurmak çabası içinde diyordu ki:

Şeker kamışı yetiştirilmesi hiç şüphesiz yararlıdır; ama bu *yarar sınırlıdır*. Potansiyel faydaları insanların tahmin ettikleri devasa gelişmelerin çok gerisinde bulunmaktadır. Buna ikna olmak için, insanın sadece, şeker kamışı tarımının tüketicilerin taleplerince belirlenen limitlerle uyumlu olması gerektiğini not etmesi yeterlidir. Fransa’da şeker kamışı tüketimini ister ikiye, hatta isterseniz üçe katlayın; yine de tüketicilerin ihtiyacını karşılamaya çok küçük bir arazi parçasının yeterli olduğunu görürsünüz. [Şimdi, burada ciddi bir şikayet var!] Kanıt mı istiyorsunuz? 1828’de kaç hektarlık şeker kamışı ekildi? Toplam 3,130 hektar veya ekilebilir arazinin 1/10,540’ı. Yerli şeker tüketiminin üçte birini karşılayan ne kadar arazi var bugün? Toplam 16,700 hektar, veya ekilebilir arazinin 1/1,978’i, her bir komün başına 45 senteyr.** Tüketim ihtiyacımızın tamamını yerli üretimle karşıladığımızı varsaysak bile şeker

** Senteyr (centaïre) hektarın on binde birine, yani 1 metre kareye eşittir. Komün, Fransa’daki en küçük idari birim olup ortalama 10 mil kareden daha küçüktür. Buradaki hata Argout’un, Bastiat’ın veya yayıncının olabilir, ama senteyr hektarın 1/100’ü olmalıdır: Fransa’daki 35,000 komün dikkate alındığında komün başına 0.45 hektar, ya da 45 ar’lık—1 ar=100 metre kare—bir şeker kamışı alanı olabilir.—(Çevirenin Notu)

kamışı yetiştirmek için sadece 48,000 hektarlık alana gereksinim olacaktır, bu da ekilebilir arazinin 1/689'u demektir.²

Bu alıntıda altı çizilmesi gereken iki unsur var: Rakamlar ve doktrin. Rakamların gösterdiği şu: Çok miktarda şeker üretmek fazla bir toprak, sermaye ve el emeği gerektirmez; Fransa'daki her bir komün sahip olduğu arazinin 1 hektarını şeker kamışı üretimine ayırmakla bol miktarda şeker üretilebilir. Doktrin ise bu durumu zararlı olarak nitelendiriyor ve sözkonusu sektörün etkinlik ve üretkenliğini, *onun yararlılığı önünde bir engel* olarak görüyor.

Burada oturup kendimi şeker kamışı savunucusu konumuna oturtacak değilim; M. d'Argout'nun ileri sürdüğü tuhaf rakamlarla ilgili bir yargıda bulunmak niyetim de yok³; ancak Fransa'nın uzun süre tarım ve ticaretinin kaderini eline teslim ettiği bir devlet adamının savunduğu doktrini biraz irdelemekte yarar var.

Başlangıçta demiştim ki, işgücünün yoğunluğu ile ürettiği çıktı arasında değişken bir oran vardır; mutlak gayri-mükemmellik sonsuz miktarda emeğe karşılık hiçbir sonuç elde edememe durumunu; mutlak mükemmellik ise hiçbir emek harcamadan sınırsız miktarda sonucun elde edilmesini; mükemmelleşmek de sonuca oranla harcanan çabanın giderek azalmasını ifade eder.

Ancak M. d'Argout'un bize öğrettiğine göre bizim hayat dediğimiz şey aslında ölümmüş; bir sektörün önemi de onun verimsizliğiyle doğru orantılıymış. Örneğin şeker kamışı yetiştirmekten ne beklenmelidir? 48,000 hektar arazinin, yanında gerekli miktar sermaye ve işgücüyle birlikte, bütün Fransa'nın şeker ihtiyacını karşılamaya yeterli olduğunu görmüyor musunuz? O halde bu, *yararlılığı sınırlı* bir sektördür. Neye göre sınırlı? Tabii ki, gereksinim duyduğu emeğe göre; zira eski Ticaret Bakanımıza göre büyük miktarda emeğe gereksinim duymak bir endüstrinin yararlı olabilmelerini sağlayan yegâne unsurdur. Eğer toprağın verimliliği veya şeker kamışının bereketi sayesinde 48,000 hektardan elde edebileceğimizi şimdi sadece 24,000 hektardan elde edebilirsek bu yararlılık daha da sınırlı hale gelebilir. Şu işe bakın şimdi, *aynı sonucu elde etmek için* yirmi kat, yüz kat daha fazla toprak, sermaye ve emek gerektirmiş olsa, çok daha iyi olması lâzım! Artık bu yeni sektöre umut bağlayabiliriz, yerli işgücümüz için geniş bir çalışma alanı sağlayabildiği için, bu sektör devletin tam himayesini hak ediyor demektir.

² M. d'Argout'nun bu tuhaf ifadeyi şeker kamışı muhaliflerinin diline düşürdüğünü söylemek gayet yerinde olur. Ancak meşrulaştırılmasına hizmet ettiği yasanın yanı sıra açıkça kendine de maledip tasdik etmektedir.

³ Şu anki kişi başına tüketim için 48,000 ila 50,000 hektarın yeterli olacağını varsayarsak, kişi başına tüketim üçe katlanırsa—ki M. d'Argout bunun mümkün olduğunu söylüyor—bu kez 150,000 hektar gerekecektir. Dahası, eğer şeker kamışı ziraati her altı yılda bir başka araziye kaydırılırsa giderek 900,000 hektar ya da ekilebilir arazinin 1/38'ini kaplar hale gelecektir.

Piyasa

Oysa marifet, az girdiyle çok üretmektir! Sözü edilen argüman bu konuda hiç de iyi bir örnek teşkil etmiyor, yasanın işleri doğru yöne yönlendirmesinin zamanıdır artık.

Şeker için doğru olan şey ekmek için yanlış olamaz. Bundan dolayı şayet bir sektörün *işe yararlık düzeyi*, veri bir emek miktarıyla kaç kişinin ihtiyacını karşılayabileceğiyle değil de, tam aksine, veri bir miktar ihtiyacı karşılayabilmek için talep edeceği emek miktarındaki artış ile belirlenecekse, açıktır ki arzu etmemiz gereken şey, her bir hektar toprağın çok az bir miktar buğday üretmesi ve her kilogram buğdayın çok az bir besin içermesidir. Başka bir deyişle, toprağımız verimsiz olmalıdır, çünkü o zaman insanları beslemek için gereken toprak, sermaye ve emek miktarı görece çok daha fazla olacaktır. Hatta iş imkanlarının bu verimsizlik düzeyiyle doğru orantılı olduğu bile söylenebilir. Milletvekilleri Bugeaud, Saint-Cricq, Dupin ve d'Argeout'un duaları böylece kabul olmuş olur: ekmek pahaladır; iş boldur; Fransa ise zengindir; en azından bu beyefendilerin yaptığı zenginlik tanımına göre.

Daha da ileri gidip diyebiliriz ki arzu etmemiz gereken şey, insan zekâsının köreltilmesi veya büsbütün öldürülmesidir; çünkü zekâ varlığını sürdürdükçe hiç durmaksızın *amacın araca ve ürünün emeğe oranını* artırmaya çalışır. Zekanın meşgul olduğu şey budur, yalnız bu.

Dolayısıyla, *Sisifizm* bugüne kadar ülkemiz sanayisinin kaderini ellerine teslim ettiğimiz kişilerin öğretisi olmuştur. Bundan dolayı yalnızca onları suçlamak adil olmaz. Bakanlar kurulu üyelerimize bu ilkenin rehberlik ediyor olmasının yegâne nedeni, yasama meclisi üyelerimize hâkim olan görüşün bu olmasıdır; yasa yapıcılarımıza bu görüşün egemen olmasının yegâne sebebi, bu insanların kendilerine oy verenleri temsil etmeleridir; seçmenlerin bu görüşte olmalarının yegâne nedeni, ise kamuoyunun bu görüşe boğulmuş olmasıdır.

Milletvekilleri Bugeaud, Dupin, Saint-Craicq veya d'Argout'yu mutlak anlamda ve her hâlü kârda *Sisifist* olmakla suçlamadığımı burada tekrar etmeyi bir görev biliyorum. Kesinlikle kendi özel işleriyle meşgulken böyle değil; her biri kesin olarak, *doğrudan üretim* metoduna başvurup kendi kendilerine üretmeye oranla *mübâdele yoluyla* ihtiyaçlarını çok daha ucuza elde etmektedir. Ama, bu insanlar ülkeyi aynı şeyi yapmaktan alıkoydukları zaman onların *Sisifist* olduklarını söylemekten tereddüt etmem.⁴

Çeviren: Mustafa Acar

⁴ Aynı konu için ayrıca bkz. İkinci Seri bölüm 16 ve *İktisadi Harmoniler*, bölüm 6.—Editör.